

TERUGBLIK

Joods Hilversum

Verslag van de ledenavond van 27 oktober 1993

Deze ledenavond begon met een wel heel bijzondere inleiding: de officiële aanbidding van het erelidmaatschap van onze vereniging aan de heer Thom Brouns voor zijn verdienstelijk voorzitterschap in de beginjaren van onze vereniging. De aanwezige leden, ongeveer honderd, lieten bij applaus weten het met deze bestuursbeslissing helemaal eens te zijn. De heer Brouns ontving derhalve een gecalligrafeerde oorkonde en een bloemetje. In zijn dankwoord vertelde de heer Brouns het een en ander over die beginjaren, waarin hij onder andere historische programma's voor de Wereldomroep maakte. De baanderheer van Heusden was destijds onderwerp van één van die programma's. Ook voor Albertus Perk heeft hij altijd met plezier gewerkt. Het was een interessante tijd waarin een belangrijke bijdrage werd geleverd aan het culturele leven in Hilversum. De heer Brouns was zeer vereerd met de eretitel.

Na dit feestelijke begin van de avond moest Fred Repko melding maken van het recente

Voorzitter Fred Repko (r) overhandigt aan Thom Brouns de oorkonde die bij het erelidmaatschap van "Albertus Perk" hoort. (foto: CvA)

overlijden van ons oudste lid, mevrouw De lange. Hij memoreerde dat zij tot kort voor haar dood een trouwe en prominente bezoeker was van onze ledenavonden. Ook deed de voorzitter melding van het aftreden van de secretaris, Loeke van Keyzerswaard. Zij moest om gezondheidsredenen aftreden. Tot de definitieve benoeming door de ledenvergadering volgend voorjaar wordt haar plaats voorlopig ingenomen door twee nieuwe bestuursleden, de heren Henk Lammers en Rob Beker. Het bestuur mocht ook weer twee nieuwe archieven in ontvangst nemen, namelijk dat van de Hoveniersvereniging en dat van herberg de Jonge Graaf van Buuren. Beide archieven zullen voor bestudering beschikbaar zijn in het Streekarchief.

Daarna volgde de lezing van de heer Van der Voort sr. over de Joden in Hilversum. In de 16e en 17e eeuw waren de Joden in Nederland hoofdzakelijk werkzaam in de handel. Daarvoor moesten zij regelmatig reizen. In die tijd gebeurde dat hoofdzakelijk te voet, zodat ze onderweg overnachtingsmogelijkheden nodig hadden. Waarschijnlijk heeft de Joodse gemeenschap in Hilversum zich aanvankelijk ontwikkeld als zo'n pleisterplaats. Toen de groep Joden allengs groter werd, deed zich ook de noodzaak voor een eigen begraafplaats voelen. Men kon natuurlijk voor de begrafenis naar Muiderberg gaan, maar dit was een dag gaans en bovendien duur. Na verzoeken aan resp. Jan Jansz. Perk en Corver Hooft werd in 1751 toestemming van de Gecommitteerde Raden van Holland verkregen om een eigen joodse begraafplaats aan te leggen bij de Gooise Vaart. Een van de voorwaarden was wel dat er een schutting omheen moest staan. In 1870 werd de nieuwe begraafplaats aan de Vreelandseweg in gebruik genomen en de oude gesloten. De oude begraafplaats werd pas in de jaren dertig van deze eeuw geruimd in verband met de aanleg van de nieuwe haven. Het opperrabbinaat in Amsterdam had dit wel verboden, maar ook zonder die toestemming lukte het wel. De stoffelijke resten werden herbegraven op de nieuwe begraafplaats.

Hoewel de Hilversumse joden al wel een

eigen begraafplaats hadden, was er nog geen sprake van een synagoge. Het woord slaat in feite op elke plek waar de eredienst plaats vindt, al is dit een schuur. Zo waren er in 1939, toen er erg veel joden in Hilversum waren, behalve de synagoge aan de Zeedijk nog twee andere plaatsen als synagoge in gebruik. In 1785 was er een huissynagoge in het huis van Abraham Wolf, die aan de Kerkstraat woonde. Dat hij zijn huis hiervoor beschikbaar stelde kwam waarschijnlijk omdat hij voorzanger en penningmeester was. De voorzangers of gazans speelden een belangrijke rol in het joodse geestelijke leven. De laatste gazan in Hilversum was in 1939 Nathan Dasberg, thans wonende in Israël.

In 1788 had de joodse gemeente genoeg geld verzameld om een echte synagoge, d.w.z. een speciaal gebouw voor de eredienst te laten bouwen. In augustus werd de eerste steen gelegd (de hoeksteen) en in 1789 kon de synagoge aan de Zeedijk in gebruik worden genomen. Er waren ca. 40 zitplaatsen voor de mannen, terwijl de vrouwen een plaats vonden op de galerij. De synagoge was niet alleen bedoeld voor de Hilversumse joden, ook de joden uit 's-Graveland en Kortenhoef kwamen er naar toe. Vooral in 's-Graveland woonden enkele rijke joodse veekopers, die in belangrijke mate bijdroegen in de kosten.

In 1860 kwam het echter tot een breuk in de joodse gemeente. De joden in 's-Graveland vonden de afstand toch wel erg bezwaarlijk, terwijl er ook onvrede was over een recente benoeming van een voorzanger. Zij stichtten dus een eigen synagoge, die echter wel eenijkerk van die in Hilversum bleef. Het was een mooie synagoge die helaas in 1904 is afgebrand.

De heer Van der Voort liet ons vervolgens enige bedrijven en instellingen van joodse origine in Hilversum zien. Belangrijk was bijvoorbeeld de diamantslijperij "Culinan". Tijdens de zgn. Kaapse Tijd kwamen er veel diamanten op de markt die uiteraard geslepen moesten worden. Ook in Hilversum is men toen voor eigen rekening gaan slijpen. Er zijn een groot aantal diamantslijperijen in Hilversum geweest. Rond 1920 was de bloeitijd echter voorbij en zijn deze slijperijen de een na de ander gesloten. Joodse instellingen waren bijvoorbeeld de Bergstichting in Laren (joodse voogdijstichting), de Rudelsheimstichting (zwakzinnigenzorg), de Friedmanstichting

(t.b.v. een joodse bos- en zeekolonie) en villa 't Heem (een vakantieoord). Naar aanleiding van een vraag uit de zaal vertelde de heer van der Voort nog dat de joden die in Hilversum woonden hoofdzakelijk hoogduitse joden waren; er waren nauwelijks "sefardiem" (=Portugese Israëlitische joden).

Zoon Harry van der Voort nam ons na de pauze mee op een 'wandeling' door Hilversum aan de hand van een aantal dia's. De aandacht ging uiteraard vooral uit naar panden die ooit in joodse handen waren geweest.

Het pand Groest 51, hoek Biersteeg was ooit de slagerij van Joseph Benjamin Vos, wat voor Harry aanleiding was nader in te gaan op de joodse slagers in Hilversum (zie EP 93/1). De families Schaap, de Leeuw en Vos waren van vader op zoon de bekendste joodse slagerfamilies.

Een van de slagers De Leeuw, Izak Hartog de Leeuw, was ook de eerste lommerd in Hilversum. Zijn bank van lening stond in de Veerstraat, op de hoek van de Kruissteeg. Een andere bekende Hilversumse joodse familie was de familie Swelheim. Dit moet een van de eerste joodse families zijn geweest die zich in Hilversum vestigden. De stamvader van die familie, Jacob Joseph Cohen, woonde al vóór 1744 in Hilversum. Hartog Michielse Levi (later De Leeuw) was echter de eerste jood die er in 1741 een huis kocht aan de Groest. Maar al eerder moeten er joden in Hilversum gewoond hebben. Al uit het jaar 1733 vinden we in de archieven in Amsterdam vermeldingen van joden die Hilversum als woonplaats opgaven.

Een belangrijke joodse bedrijfstak was het opkopen van lompen, metalen en oud papier. Zo waren er aan de nu verdwenen Hertestraat vier van die bedrijven van de familie Krant en één van de familie Cohen, terwijl ook in het gebied tussen de Schoolstraat en de Naarderstraat diverse van dit soort joodse bedrijven waren. Judith Krant had bijvoorbeeld weer aan de Spoorstraat een pakhuis voor lompen.

Tot slot was er nog een uiteenzetting over de lommerds in Hilversum. De eerste lommerd werd in 1796 opgericht door de gemeente, het kapitaal was in eerste instantie afkomstig van christelijke Hilversummers. De bank van lening werd echter vervolgens bij openbare inschrij-

ving verpacht aan Izaak Hartog de Leeuw aan de Veerstraat. Vanaf 1820 was echter Wolf van Laar, die zich al rond 1780 in Hilversum had gevestigd, de pachter. De lommerd, die aan de Kerkstraat stond, werd vervolgens gedreven door zijn nakomelingen Mozes van Laar, Philipus van Laar en Salomon van Laar. In 1899 werd de lommerd niet meer verpacht en omgezet in een gemeentelijke kredietbank. De laatste Van Laar heeft echter daarna nog enige jaren een bank van lening gedreven voor eigen rekening.

Tot zover de eerste kennismaking met het resultaat van onderzoek naar Joods Hilversum. Vader en zoon Van der Voort willen daarover later meer publiceren. Wij kijken daar vol verwachting naar uit.

EJP

Frans Ernst Blaauw, een geniale natuur in 's-Graveland

Verslag van de ledenavond van woensdag 24 november 1993

Deze excentrieke bewoner van Gooilust stond centraal in de dialezing van Ir. Coops, zelf woonachtig in "het bos van Blaauw" zoals dit 's-Gravelandse buiten in de wandeling nog steeds heet. Met prima beeldmateriaal en een veelheid van anecdotes wist de heer Coops de bijna 100 aanwezige leden zeer te boeien.

De geschiedenis van Frans Blaauw is algemeen bekend. Afstamming van een beroemd Amsterdams geslacht, al bekend vanaf de 14e eeuw met o.m. de beroemde kaartmakers, bewoonde hij sinds zijn huwelijk in 1890 met Louise Digna Catharina Six aanvankelijk op Westerveld. Toen Louise na het overlijden van freule Marguerita Corver Hooft in 1895 Gooilust erfde verhuisde het echtpaar daar naartoe. Blaauw was op dat moment al in het bezit van zeer curieuse diersoorten. Van de verhuizing bestaat een schildering, waarop een stoet van exotische dieren is afgebeeld. De verhuizing werd het begin van de dieren tuin van Blaauw, die wereldvermaard werd.

Vanaf zijn jeugd was Blaauw geboeid door het dierenleven. Vader was scheepsbevrachter. Een kapitein die bij hen thuis kwam bracht voor de jonge Frans eens een weduwvink en enkele fa-

santjes mee. Dat moet het begin zijn geweest van zijn levenslange geboeidheid voor het dierenleven.

Frans ging aanvankelijk niet naar school. Vanwege zijn zwakke gezondheid werd hij naar Frankrijk gestuurd. Daar had hij een gouvernante. Later bezocht hij een handelsschool.

Op 17-jarige leeftijd kwam hij in dienst van Artis en werd goede vrienden met directeur Westerman. In zijn Artis-tijd verzette hij zich meer en meer tegen de beperkte leefruimte van gekooide dieren. Daar ontstonden zijn plannen voor het houden van dieren in een meer natuurlijke omgeving.

Vanaf 1886 werkte hij aan zijn eigen verzameling. Hij importeerde wildebeesten (wildstaartgnoes) en fokte daarmee met groot succes. In 1930 waren ze mondiaal gezien bijna uitgestorven, maar op Gooilust bestonden ze nog.

Zijn huwelijk met de rijke Louise Six betekende dat hij zijn idealen kon gaan verwezenlijken. Zeer in zijn nopjes was hij met de verhuizing van Westerveld naar Gooilust, omdat het laatste buiten vele malen groter was. De verhuizing van 1896 was het begin van een enorme uitbreiding van de collectie. Daarvoor vond ook een grote bouwactiviteit plaats. Een vogelhuis, een boerderij, een stal en een koetshuis werden opgetrokken. Ook de smeedijzeren hekken rond de weiden ontstonden in die tijd. Daarna kon Frans Blaauw zich echt gaan uitleven.

In 1909 bestond de collectie uit 394 dieren van 102 verschillende soorten. Daaronder 56 zoogdieren, 322 vogels en 16 kruipende dieren. Onder de bijzondere soorten przewalskipaarden, bison, witstaartgnoes, kangoeroes, wisenten, blesbokken, struisvogels, parkieten, nandoes, emoes en een bijzondere collectie eenden, ganzen en zwanen.

Het geluid van een dergelijke menagerie moet zeer vervreemdend zijn geweest. De inleider liet op dit punt zijn dia's begeleiden door een geluidsband met daarop de geluiden van deze diersoorten. Een heel leuk effect.

Geen wonder dat Blaauw contacten had over de hele wereld en ook regelmatig hoog bezoek kreeg. Zo raakte hij o.m. bevriend met de uitgeweken keizer van Duitsland.

Ook aan planten en bomen werd grote aandacht besteed. Blaauw schrijft over een eik die

al voor de ontginning (1625) op het landgoed moet hebben gestaan. Hij importeerde speciale bomen zoals de ginkgo en de apeboom, de monkey puzzle. In zijn siertuin stonden 400 plantensoorten, die voor een groot deel nog aanwezig zijn.

Blaauw publiceerde ook. Soms op een wetenschappelijke wijze maar soms ook anecdotisch of in de vorm van een sprookje zoals "Hoe een hek een tak ving" (1916).

Een apart hoofdstuk vormen Blaauws maatschappelijke activiteiten. Zo bestreed hij de jacht. En hij ging voor in de strijd tegen de kininefabriek aan de Beresteinseweg. Een heel bijzonder verhaal.

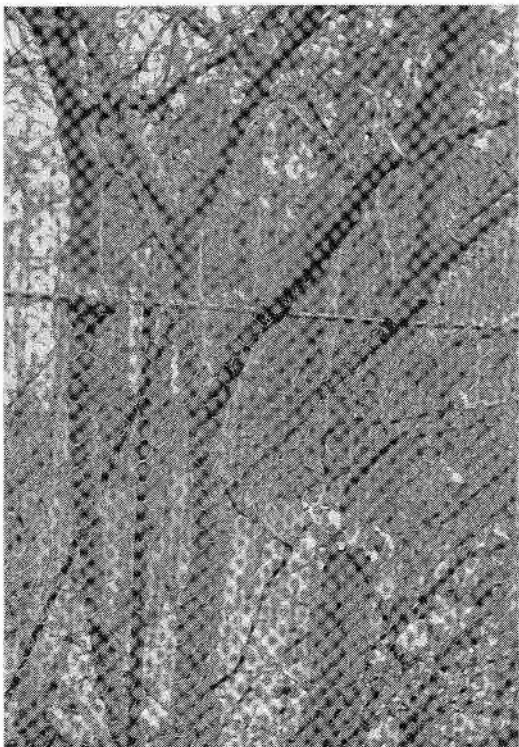
Het huwelijk tussen Frans Blaauw en Louise Six was geen succes. Zij bracht geld in, hij de ideeën. Maar hun karakters waren onverenigbaar. Dieptepunt was zijn poging haar op te laten sluiten in een psychiatrische inrichting in 1910. Dat mislukte, maar sindsdien was de relatie tus-

sen de families Six en Blaauw voorgoed bedorven.

In 1904 nog was met familiekapitaal van Louise de buitenplaats Trompenburg gekocht (zie EP 92/4). Op de veiling van notaris K.J. Perk werd voor f 180.000 tevens de grond van het huidige Diergaardepark verworven, dat later aan Hilversum werd afgestaan. Blaauw vroeg de notaris dit buiten op zijn naam te zetten. Louise zou bij die gelegenheid "hm" hebben gezegd. Een latere uitspraak van haar: "Zeg nooit hm!".

Haar wraak was zoet toen bij haar overlijden in 1934 bleek dat Gooilust door haar gelegateerd werd aan Monumentenzorg. Het testament werd door Blaauw aangevochten op grond van de zogenaamde krankzinnigheid van zijn vrouw. Maar hij verloor het proces.

Toen Frans Ernst Blaauw in 1936 overleed, verloor hij ook de laatste slag. Hij had begraven willen worden op Gooilust, maar het eigenaars-testament van mevrouw Blaauw-Six verhinderde dat. Blaauw werd begraven op de begraafplaats aan de Beresteinseweg.

Frans Ernst Blaauw was ook als schrijver actief. Dit is een illustratie bij zijn sprookje 'Hoe een hek een tak ving', gepubliceerd in 'Buiten', november 1917. (coll. Goois Museum)

Het is ondoenlijk om het hele verhaal van de zeer boeiende lezing hier weer te geven. Het is daarom te hopen, dat het boek dat de heer Coops over F.E. Blaauw voorbereidt spoedig zal verschijnen. Als voorproefje zegde de heer Coops toe een facet van deze bijzondere geschiedenis op afzienbare tijd te publiceren in Eigen Perk.

Voorafgaand aan de lezing gaf voorzitter Fred Repko de vergadering informatie over de voorbereidingen van de jubileumviering "Hilversum omroepstad" in 1994 en het inspirerende contact dat we hadden met prof. Ruijsenaars, die het ontwerp maakt voor het winkelcentrum op de plaats van Hof van Holland. Verder informatie over het legaat van mevrouw De Lange-Kuiper, die onlangs op 103-jarige leeftijd overleed en over de voorbereiding van de openbare discussie met de vertegenwoordigers van de politieke partijen over monumentale kwesties op 8 februari 1994.

JEL

Veenontginningen langs de randen van het Gooi

Verslag van de ledenavond van 26 januari 1994

De avond werd georganiseerd in samenwerking met de AWN afdeling 'Naerdincklant'. De spreker was de historisch-geograaf drs Chr. de Bont verbonden aan het Staringcentrum te Wageningen. De lezing was opgebouwd rond een groot aantal dia's.

Nederland was omstreeks 800 na Chr. voor een groot deel bedekt met moerassen en venen. Veen is feitelijk niets anders dan dood plantenmateriaal dat niet kan verrotten, omdat door de hoge waterstand er geen zuurstof bij kan. Door een veengebied met behulp van sloten te ontwateren komt zuurstof in aanraking met de planten waardoor het verrottingsproces op gang gebracht wordt (oxydatie van het veen). De volgende stap in het proces is dat de grond gaat in klinken en tenslotte veraarden.

In Holland werden speciale ontginningstechnieken ontwikkeld, die ook naar het buitenland (oa. Duitsland en Engeland) werden geëxporteerd. Rond het jaar 1000 waren er in het westelijk deel van het bisdom Utrecht drie typen veenlandschap te onderscheiden, namelijk de Ronde Venen (een veenkoepel; bv. bij Wilnis), de zogenaamde Cope-ontginningen (veenvlakte; bij Kockengen) en tenslotte de Stichtse Venen (veenrug; bij Maartensdijk en Westbroek). Elk van deze gebieden vereiste een specifieke ontginningwijze. Op deze specifieke technieken van ontginning ging de spreker nader in. Hij benadrukte dat de middeleeuwen inzicht hadden in de veranderingen in het natuurlandschap, die door hun ontginningen konden plaatsvinden. De ontginningen bij Loosdrecht en Eemnes kregen uitgebreid aandacht. De zaal was enthousiast, hetgeen te merken was aan de interrupties en de vragen na de lezing. Kortom deze avond was zeer de moeite waard.

WJD

Forumdiscussie

8 februari 1994

Een grote opkomst voor deze avond. Ruim 150 geïnteresseerden kwamen af op de discussie over thema's die tevoren waren uitgezocht door de organiserende verenigingen, de Stichting

Hilversum, Pas Op! (HPO), de stichting Jonge Bouwkunst (SJB) en "Albertus Perk" (AP). Forumleden waren de vertegenwoordigers van tien politieke partijen die zich opmaken voor de gemeenteraadsverkiezing van 2 maart. Het belang van de bijeenkomst was duidelijk. Alle grote fracties hadden hun lijsttrekker afgevaardigd.

Drie thema's ter discussie

Namens de organiserende verenigingen verwelkomde H. Swanenburg de Veye, voorzitter van HPO, de aanwezigen. Hij constateerde toenemend enthousiasme in de raad over de ideeën die door de verenigingen worden ingebracht en riep op om op de ingeslagen weg verder te gaan voor een beter Hilversum.

Daarna nam mevrouw C. Visser 't Hooft, in het dagelijks leven rector van het A. Roland Holstcollege, de teugels in handen. Allereerst gaf zij het woord aan de vertegenwoordigers van de drie organiserende verenigingen om de drie thema's van deze avond toe te lichten.

De kwaliteitsanalyse

De heer De Vilder (SJB) belichtte dit thema dat al speelt sinds de aanvaarding van het binnenstadsplan. Na aandringen van HPO en AP werd in december 1992 een motie aanvaard om voorafgaand aan een deelplan voor een gebied een onderzoek te doen en aan te geven waaraan nieuwbouwplannen moeten voldoen. Dit om te voorkomen dat achteraf wrevel en tijdsverlies ontstaan bij de raad die de uiteindelijke beslissing moet nemen over een plan dat niet strookt met de bedoeling. Zeker na het 'stadsgesprek' met veel aanwezige deskundigen in Gooiland in september 1993 is duidelijker geworden wat zo'n kwaliteitsanalyse moet omvatten.

Je moet het eerst eens worden over de typering van een stukje Hilversum dat wordt aangepakt. Betreft het een dorps of een een meer stedelijk gedeelte, of is er sprake van een overgangsgebied? En waar kies je in het nieuwe plan voor? Verder moet in zo'n analyse worden aangegeven welke cultuur-historische of architectonisch waardevolle elementen aanwezig zijn (panden maar ook pleinen en stratenpatroon), de economische en sociale functies en de samenwerking van het betreffende gebied met de directe omgeving.

De forumleden v.l.n.r. J.P.A. Boersma (SGP/GPV/RPF), W.D.J. Klaassen (Hilversum 2000), T. Luiting (Leefbaar Hilversum), B.C. Bredebeek (Soc. Partij), E.L. Weijers-van Veen (VVD), H.J. Walch (CDA), J. Ubbink-van Andel (D66), J.R.W. Flink (PvdA), G.N.R. Wolf (Groen Links), H.A.Th. van Buuren (Burgerbelangen) en de voorzitter C. Visser 't Hooft. (foto.EP)

Ondanks alle goede ideeën is het van zo'n kwaliteitsanalyse nog steeds niet gekomen. En dat terwijl er al uitgewerkte plannen voor de binnenstad zijn verschenen (zie elders in dit nummer). Vandaar de aandacht voor deze zaak die in twee concrete vragen werden samengevat:

1. *Vindt u dat kwaliteitsanalyses leiden tot betere plannen en tijd en geld sparen?*
2. *Bent u bereid om bij elk onderdeel van 'Binnenstad Beter' eerst een kwaliteitsanalyse te eisen, voordat aan derden opdrachten worden verstrekt?*

Thema monumentenbeleid 1994-1998

De heer R. Meyer (HPO) belichtte het tweede thema, gericht op het toekomstige monumentenbeleid. Voor 1994 is geen geld gereserveerd voor monumenten die op de gemeentelijke lijst voorkomen. Ook de afgelopen jaren was er, behalve voor enkele grote monumenten (Gooiland, Raadhuis, boerderij van Houtman en A. Roland Holstcollege en enkele Dudok-scholen) nauwelijks geld beschikbaar. AP, SJB en HPO zijn van mening dat een monumentenbeleid zonder financiële middelen weinig om het lijf heeft en dat ook aandacht nodig is voor andere dan Dudok-monumenten. Dat leidt tot de volgende vragen:

1. *Bent u bereid weer gelden beschikbaar te stellen waarop bezitters van particuliere panden met een monumentaal of beeldbepalend karakter voor herstel een beroep kunnen doen? En is men bereid als blijk van actieve betrokkenheid aan alle eigenaren van monumenten en abon-*

nement op de monumentenwacht de kosten van inspectie aan te bieden?

2. *Krijgt monumentenbeleid een hogere prioriteit dan thans het geval is, zodat de monumentencommissie haar taak weer kan uitvoeren en ook het beschermingswerk (ook bij bestemmingsplannen) beter uit de verf komt?*
3. *Bent u voor een actiever toezicht op de staat van monumenten en andere waardevolle panden en bent u bereid om gevallen van verwaarlozing te stoppen door een gericht aanschrijvingsbeleid?*

Het karakter van de villawijken

Mevrouw L. Westermann (AP en HPO) pleitte voor het behoud van het karakter van de Hilversumse villawijken. Ze zijn landelijk gezien uniek.

Mevrouw Visser 't Hooft was op 8 februari gespreksleider van het forum. (foto: EP)

In historisch opzicht zijn ze de weerslag van een belangrijke fase in de bebouwingsgeschiedenis van de stad.

Hoewel dat unieke karakter alom wordt erkend en in het Architectuurrapport van 1983 de belangrijkste gebouwen in kaart werden gebracht, kwamen er bestemmingsplannen, waarbij overwegingen van volkshuisvesting voorop stonden. *Woonverdichting* werd het toverwoord. En de consequenties? Villa's werden vervangen door zgn. 'urban villa's', gestapelde bebouwing met minimale tuinen en veel verharding. Dat betrof zowel leegkomende huizen maar ook villa's die werden verlaten door de omroep of door verpleeghuizen. Een afschrikwekkend voorbeeld is de Heuvellaan, waarvan de structuur in 10 jaar geheel verknoeid werd.

Gelukkig geven de integrale beleidsnota en het groenstructuurplan van de gemeente een kentering te zien. Maar de monumentale gebouwen in de wijken die nog niet als zodanig zijn geïnventariseerd zijn in de bestemmingsplannen in feite vogelvrij. Dat heeft niet alleen gevolgen voor de perceelsgrenzen, maar ook voor de totale waarde van de villawijk: cultuur-historisch, architectonisch en ecologisch. Vandaar de toegespitste vraag aan de raadsleden:

Bent u het met ons eens dat de bestemmingsplannen voor de villawijken moeten worden gewijzigd? Dat zou kunnen door een gedeeltelijke herziening van die plannen, door de ruime omkadering met wijzigingsbevoegdheid te schrappen, dus bestemmen volgens huidige rooilijnen en huidig volume met woonbestemming.

Een rondje forum

De forumleden waren van tevoren over de vragen ingelicht en kregen van de voorzitter elk vier minuten om hun standpunt weer te geven. Dat leverde een veelheid van informatie op die we hier maar heel beperkt kunnen weergeven.

Kortheidshalve worden de forumleden hier aangeduid met de partij die ze vertegenwoordigen. De partijen worden verder afgekort: Burgerbelangen (BBL), Groen Links (GL), Leefbaar Hilversum (LH).

Vragen uit de zaal

In de pauze werden schriftelijke vragen verza-

Kwaliteitsanalyse wenselijk?

BBL: De raad moet op hoofdlijnen besturen. Analyse zal wellicht meer kwaliteit opleveren maar dient bestemmingsplan aan te vullen. Tegen als analyse tijdverlies betekent.

CDA: Raad moet op hoofdlijnen besturen, op basis deskundigheid ambtenaren en adviseurs. Analyse kan niet objectief zijn; keuzes zijn onvermijdelijk. Kwal. analyse kan tot betere plannen leiden, maar dat moet blijken. Ook zonder zo'n plan kan goed resultaat worden bereikt, zie bv. aanpak Ruijsenaars.

D66: Op architectuurdag is duidelijk geworden dat bouwplannen in omgeving moeten passen. Architect moet omgeving meenemen bij zijn planontwikkeling. Anders wordt voor tientallen jaren disharmonie gecreëerd. Afdwingen analyse gaat te ver. Hangt af van omvang plan en plaats.

GL: Kwaliteit van Hilversum bepaald door de natuurgebieden. Rol in de groei van dorp naar stad. Besef bij Dudok. Villawijken zonder Dudok niet tot wasdom gekomen. Gemist: vraag naar analyse van de oude stadsuitbreidingen voor volkswoningbouw. Daar juist dringend nodig, zoals bij Slachthuisplein. Monumentenzorg niet ten koste van leefbaarheid van die wijken. Bij stadsvernieuwing i.v.m. beperkte financiële middelen gekozen voor woningbouw boven dure architectuur.

H2000: Kwaliteit is van belang. Voor analyse als dat helpt. Twijfel of dit de effectiefste manier is. Specialisten inschakelen.

LH: Voorstander van kwaliteitsanalyse.

PvdA: Verwachtingen voor analyse te hoog gespannen. Objectief oordeel niet mogelijk. Als deskundigheid van de raad probleem is dan blijft dat ook het geval bij kwal. analyse. Raad moet op hoofdlijnen besturen. Analyse alleen gebruiken voor grote ontwikkelingen. Zou plan Hamel en Naarderstraat verbeterd zijn met zo'n aanpak? Praktijk zal het leren.

SGP/GPV/PPF: Plannen goed afwegen. Kan grotere stropenigheid in besluitvorming betekenen. In de praktijk zien hoe het uitwerkt.

SP: Van weversdorp is bijna niets terug te vinden. Oude panden bij elkaar zetten. Enkele kernen in de binnenstad verdienen verbetering. Pas Op zou daarbij kunnen helpen. Voor vrijhouden open plek bij Jonge Graaf.

VVD: Op architectuurdag bleek behoefte aan toepassing analyse. Ook als verplichting voor alle bouwplannen omdat dit evenwichtiger planvorming betekent. Er ligt een raadsvoorstel voor beeldkwaliteitsplan.

meld vanuit de toehoorders. Onder regie van de voorzitter kregen die na de pauze het woord.

Hr. Bakker van de werkgroep Rondom Raadhuis meldde de voortgaande bebouwing in de wijk en de dreigende sloop van de Tesselschadekerkerk. Een ad hoc beleid, zonder bestemmingsplan (komvoorschriften dateren van 1934!). Pleit voor toepassing leefmilieuvordering (LMV)

Hogere prioriteit voor monumentenbeleid

BBL: Indruk dat monumentenzorg elitair gebeuren is. Prioriteit: ja, maar door geldgebrek: nee. Hoe vaak gebruikte men aanschrijving bij slecht onderhoud?

CDA: In deze ronde geen antwoord.

D66: Voor grotere aandacht monumentenbescherming. Binnen begroting meer geld vrijmaken.

GL: Niet enthousiast; beperkte middelen zijn beletsel. Onderhoud van monumenten is voor particulieren afrekbaar.

H2000: Gedurende raadhuis-restauratie niet overvragen. Zolang pas op de plaats maken.

LH: Voorstander uitbreiding monumentenlijst. Sloopverbod nodig. Tegen verdere afbraak van bouwkundig erfgoed.

PvdA: Hooguit symbolisch geld voor particulieren beschikbaar. Moet men zelf opbrengen. Tamelijk veel geld aan monumentenzorg besteed (door Raadhuis). Financiële situatie zorgwekkend. Ziet niet meer mogelijkheden.

SGP/GPV/RPF: Door geldgebrek is weinig mogelijk. Veel waarde toekennen aan toezicht. Opvallend aantal mooie gebouwen waarvoor aanschrijving goed zou kunnen werken.

SP: zie bij kwaliteitsanalyse.

VVD: Prioriteit nodig voor beeldbepalende panden evenals planmatige opzet voor het herstel van gemeentelijke monumentaal eigendom. Lidmaatschap monumentenwacht eigen verantwoordelijkheid. Zonder uitbreiding mankracht gemeentelijke monumentenzorg komt echt beleid niet van de grond. Geen voorstander van aanschrijvingsbeleid. Wel voorlichting en advies aan eigenaren.

Wijziging bestemmingsplannen villawijken?

BBL: Belanghebbenden mogen niet worden gedupeerd. Voorkom ongewenste verdichting.

CDA: Hilversum voor inhaalslag best.plannen verdeeld in zeven gebieden. Herijking gebeurt om de tien jaar ivm. veranderde inzichten. Geldt ook voor villawijken. Niet zomaar het verdichtingsaspect laten varen. Als rechten eigenaar worden aangetast kan gemeente planschade-claim verwachten. Ziet rol voor Pas Op en AP om eigenaars te laten afzien van wijzigingsbevoegdheid, zodat gemeente geen claims krijgt.

D66: Villawijken zijn beschermenswaardig. Bij grondgebrek niet zomaar villawijken bebouwen.

GL: Zie bij kwaliteitsanalyse.

H2000: Behoud karaktere villawijken staat voorop. Geen openluchtmuseum. Woonbestemming kantoorvilla's onbetaalbaar. Dat maakt handhaing soms onmogelijk.

LH: geen reactie.

PvdA: Omslag in denken bij die partij. Erkenning cultuurhist. waardse van deze wijken. Verdichting kan wel maar moet meer zorgvuldigheid gebeuren. Het karakter van zo'n wijk kan je maar één keer verpesten.

SGP/GPV/RPF: Onderhoud villa's is grootste probleem. Bij handhaven bouwvolume ook denken aan bouw betaalbare woningen.

SP: Kunnen villabewoners niet zelf de gelden opbrengen?

VVD: Nota "Hilversum op stemming" gereed voor de herijken van best.plannen. Wijzigingsbevoegdheid moet niet ontaarden in een verplichting, is moeilijk uit te schakelen (zie Roeltjesweg). Villa's verbouwen tot appartementen als kwaliteit dat toelaat. Moderne architectuur kan ook mooi zijn.

om ongewenste ontwikkeling tegen te gaan en tot het afschorten van bouwplannen tot het verschijnen van een bestemmingsplan.

D66: LMV werkt niet hetzelfde als het bestemmingsplan, dat er aankomt. Ontwikkelingen kunnen vaak niet gestopt. Er liggen afspraken. Gemeente beducht voor schadeclaims. Bij onderhandeling kerk-belegger heeft gemeente geen vuist. Het betreft geen monument.

CDA: Bevestigt eea. Bewoners moeten zelf met kerkbestuur tot oplossing komen.

Hr Hamers (wg. Rondom Raadhuis). In gebied zijn 100 kantoren/bedrijven. Dat kan alleen door art. 56 woningwet (onttrekking woonbestemming).

GL: Villa's vaak gered door kantoorbestemming. Bij woonbestemming kies je voor gestapelde nieuwbouw. Wilt u dat?

Hr. Abbink Spaink: (uit meer vragen) Hebben lager betaalden ook niet recht op goede architectuur?

CDA: Goede architectuur kost meer geld maar verhoogt de revenuen. Dat besef dringt ook door bij bestuurders en beleggers.

Hr. Vrijlandt: Waarom zijn de Centrum-Democraten hier niet vertegenwoordigd?

Hr. Van der Schuyt (Alb. Perk): Omdat alleen partijen ge-

Vragen vanuit de zaal. De heer Hamers voert het woord namens de werkgroep Rondom Raadhuis. (foto: EP)

De 'maidenspeech' als toekomstig volksvertegenwoordiger van de heer Boersma (SGP/GPV/RPF) (foto: EP)

nodigd zijn van onverdacht democratisch gehalte. (aplaus)

Vrijlandt: moeten grote plannen niet aan referendum onderworpen?

BBL: is voor referendum over hoogbouw in binnenstad. *VVD*: is sterk tegen. Pleit er voor tijdig burgers bij plannen te betrekken. Goed voorbeeld nota 'Hilversum, levendige stad in het groen'. Als burgers niet serieus worden genomen is referendum een fopspeen.

D66: is voor referendum, maar niet over alles. Verkeersvisie b.v. is te complex.

PVDA: voorstander van correctief referendum, na goede voorlichting van de burgers. Maar niet voor elk wisselwasje.

LH: wil verkeersplan aan referendum onderwerpen.

Hr Meyer (Pas Op): Het grootste deel van de 24 miljoen aan monumenten besteed was achterstallig onderhoud. Dat is geen monumentenbeleid.

GL: Heel veel geld naar raadhuis ivm. fouten in construc-

De opkomst op 8 februari 1994 was goed. (foto: EP)

tie. Aan scholen, boerderij van Houtman en begraafplaats is wel degelijk veel geld besteed. En dat t.o. achterstanden onderhoud wegen en riolering.

Na een rondje reacties op een aantal stellingen (zie kadertekst) kon Fred Repko, voorzitter van AP, de avond sluiten. Met dank aan het forum en de voorzitster die een stoffelijk blijk van waardering in de vorm van 'bouwstenen' kregen uitgereikt. En met dank voor de aanwezigen, die met hun stemkeuze op 2 maart ook richting bepalen in het gemeentelijk beleid van de komende jaren.

CA/JEL

Een rondje ja-nee met toelichting

De heer *R. de Wit*, oud-commissaris der Koningin en voorzitter van de St. Jonge Bouwkunst confronteerde het forum op basis van de discussies met drie stellingen.

1. *Kwaliteitsanalyse nooit geheel neutraal, wel nuttig voor methodiek voor kwaliteitsbesef. Analyse moet door raad vast te stellen rooilijnen en bouwhoogte bevatten. Aansturen op gespecificeerde bestemmingsplannen?*

2. *Op rijksniveau vindt een prioriteitsverlegging van monumentenzorg plaats. Dat kan meer rijksgeld opleveren. Wilt u als gemeente uw steentje bijdragen?*

3. *Verrast door veranderde opvatting over villagebieden. Niet te bang zijn voor schadeclaims. Voorstelling Walch te pessimistisch. Valt in praktijk zeer mee. Alleen gedeeltelijke tegemoetkoming bij onevenredige schade. Wilt u snel herziening bestemmingsplannen villawijken?*

De antwoorden in ja, nee of een korte toelichting:

SGP/GPV/RPF: 1. stringentere best.plannen nodig, zoeken naar evenwicht. 2. dom, als we niet meedoen. 3. niet al te stringente plannen voor villawijken.

H2000: 1. niet al te stringente best.plannen maken. 2. we staan niet te trappelen, er is geen geld voor. 3. ja

LH: 1. ja 2. ja 3. ja

SP: 1. ja 2. ja 3. verdichting villagebied blijft mogelijk.

VVD: 1. wij willen globaler werken met uitwerkingplannen na inspraak. 2. als rijk meer geld geeft (enig ongelooft), dan moeten wij ook geld in begroting vinden. 3. ja

CDA: 1. raad bepaalt bouwhoogte en rooilijnen voor best.plan. Met toevoeging historische analyse moet het lukken. 2. ? 3. bestuur moet rekenen met planschade.

D66: 1. als raad randvoorwaarden vaststelt, dan afzien van vergaande detaillering. 2. rijk bepleit ook private financiering, verandering bepleit voor investeringsplan en begroting. 3. bestaande wijzigingsbevoegdheid schrappen.

PvdA: 1. ja, maar niet te gedetailleerd. 2. Er zijn meer belangrijke zaken die moeten worden afgewogen. 3. ja, het betreft een inhaalslag in het bestuurlijk traject. Onze opvattingen wijzigden zich.

GL: 3. sceptisch over planschade b.v. procedure weiland Six loopt nu 10 jaar. Afloop onduidelijk. Kan ook met villawijken. Veel procedure-kennis daar aanwezig.

BBL: 1. Er moet speling in zitten 2. moeilijk bij geldgebrek gemeente 3. sociale woningbouw onderzoeken.

Uittreksel partijprogramma's gemeenteraadsverkiezingen betreffende ruimtelijke ordening en monumentenzorg

partij▼ onderwerp▶	ruimtelijke ordening	monumentenzorg	kwaliteitsanalyse	binnenstad
BurgerBelangen	Geen te grote bebouwingsdichtheid. Heldere bestemmingsplannen.	Dorpse karakter zoveel mogelijk behouden. Openbaarheid monumentencommissie.	Bij bouwplannen onderzoeken of bouwwerk in omgeving past.	Bebouwingsdichtheid neemt schrikbarend toe. Goede bereikbaarheid.
CDA	Achterstand op gebied van bestemmingsplannen inlopen. Buiten centrum nieuwe impulsen geven.	Selectieve instandhouding waardevolle monumenten, goede architectuur bij nieuwbouw.	Kwalitatief hoogwaardige ruimtelijke milieus. Toepassing van architectonische vormgeving.	Slagvaardige uitvoering binnenstadsplan. Bereikbaar voor alle vormen van vervoer.
D'66	Beheerste vorm van verdichting zowel in horizontale als verticale zin. Groen meer bij stedenbouw betrekken.	Bij nieuwbouw rekening houden met waardevolle bebouwing. Prioriteitenlijst monumenten; restauratie-eisen. Private financiering. Overheidsmiddelen alleen voor erkende monumenten. Architectonische verscheidenheid bepaalt karakter.	Er moet een integraal ruimtelijk kwaliteitsbeleid worden ontwikkeld.	Bereikbaarheid binnenstad garanderen. Doorgaand verkeer weren.
Groen Links	Nieuwe ontwikkelingen alleen binnen kom. Hoger bouwen kan.	Landgoed Zonnestraat en omgeving niet volbouwen.	Nieuwbouwplannen kunnen tot kwaliteitsverbetering leiden.	--
Hilversum 2000	Behoud kleinschaligheid tuinstad. Woonverdichting maar volproppen tegengaan. Eenvoudiger bestemmingsplannen.	Meer aandacht voor waarde en kwetsbaarheid van historisch en architectonisch waardevolle panden.	Bouwplannen vooral op kwaliteit van leefklimaat en relatie met omgeving beoordelen.	Geforceerde en compacte gestapelde bouw in smalle straten wordt afgewezen. Automobilitie beperken.
Leefbaar Hilversum	Stationsplein om te huien! Tuinstad zonder hart.	--	--	De kern van de gemeente autovrij.
PvdA	Nieuwbouw is beperkt mogelijk. Af en toe hoger bouwen. In sommige wijken meer groen en in andere extra bouwen.	Door beperkte middelen naast het raadhuis slechts enkele voorbeelden uit stijlperiodes als monument behouden.	--	Terugdringen autogebruik, stimulering gebruik fiets en openbaar vervoer.
SGP/GPV/RPF	Beleid richten op beheer en renovatie en nieuwbouw aangepast aan het bestaande (verdichting). Tuinstad behouden.	Behoud architectuur oudere wijken en monumenten; goed onderhoud begraafplaatsen met aula's.	--	Dorpskern bereikbaar laten maar automobilist moet daarvoor betalen.
SP	Nieuwbouw van betaalbare woningen.	Goed onderhoud openbare gebouwen.	--	Geen prestige-projecten. Autoluw centrum.
VVD	Bestemmingsplannen serieus nemen, groenstructuur versterken.	Gemeentebestuur dient gelden te reserveren voor monumentenzorg.	T.b.v. bouwplannen architectonische criteria vaststellen.	Geen sectorenmodel: belemmert bereikbaarheid en belast buitencircuit.